

RESİM SANATINDA İKARUS MİTİ

Dr. Öğr. Üyesi Nuri YAVUZ¹

ÖZET

Yunan mitolojisine ait bir efsaneye dayanan “İkarus” resim, heykel, sahne sanatları, edebiyat, felsefe, sağlık gibi çeşitli alanların ilgi odağı haline gelmiştir. Bu araştırmanın amacı, İkarus’un resim sanatındaki izini sürmektir. Böylelikle, resim sanatı ile mitoloji arasındaki ilişkiyi bir kez daha, farklı sanatçılar elinden bulgulamaktır. İkarus mitinin birbirlerine pek de benzemeyen pek çok sanatçıya konu olduğu görülmektedir. Kendisine yüklenen, ders çıkarılması gereken misyonu İkarus, resim sanatında da örneklerini görebileğimiz sanat eserlerinin konusu haline gelmiştir. İkarus’u kendilerince betimleyen sanatçılar elinde, İkarus’un tekrar ve tekrar betimlendiği görülmektedir. Bu mitin gerek sanat tarihi ve gerekse sanat izleyicilerinin, İkarus mitine karşı bir farkındalık yaratacak bu eserler bir yandan da onların imgelem dünyalarında benzersiz bir imajlar olarak belleklerine kazınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Resim Sanatı, Mitoloji, İkarus.

ICARUS MYTH IN PAINTING ART

ABSTRACT

Based on a myth of Greek mythology, Icarus, has become the focus of interest in various fields such as literature, painting, sculpture, performing arts, literature, philosophy and health. The aim of this research is to trace the art of Icarus. Thus, the relationship between the art of painting and mythology once again, the different artists are to detect. It is seen that the myth of Icarus is the subject of many artists who are not very similar to each other.

Keywords: Painting, Mythology, Icarus.

1. GİRİŞ

Yunan mitolojisine ait bir efsaneye dayanan “İkarus” resim, heykel, sahne sanatları, edebiyat, felsefe, sağlık gibi çeşitli alanların ilgi odağı haline gelmiş, mitolojik konular ile ilgilenen sanat akımları çevresince de irdelenerek, farklı malzeme ve teknikler kullanılarak tasvir edilmiştir. Bu araştırmanın amacı, İkarus’un resim sanatındaki izini sürmektir. Böylelikle, resim sanatı ile mitoloji arasındaki ilişkiyi bir kez daha, farklı sanatçılar elinden bulgulamaktır.

Efsaneye göre; “Theseus’un kaçışını ve öz kızının kendisine ihanet etmiş olduğunu öğrenen Minos öfkeden deliye döner. İntikam olarak, Labyrinthos’un mimarı Daidalos ile Daidalos’un Giritli bir köleden doğma oğlu İkarus’u Labyranthos’a hapseder ve bütün çıkışları kapattırır. Daidalos’un suçu, önce Pasiphae’nin maket ineğini yaparak, sonrada Labyranthos’tan çıkış için “ipucu” numarasını icat ederek felaketler zincirini başlatmış olmasıdır (Barry, 2012:488) “Daidalos oradan çıkmak ve kaçıp kurtulmak çarelerini aramış. Uzun uzun çalıştıktan sonra kendisi ve oğlu için birer çift kanat yapmış ve onları balmumuyla omuzlarına yapıştırmış. Uçmadan önce de İkarus’a ne çok alçaktan uçmasını, ne de fazla yükselip güneşin ışınlarına yakın gelmesini salık vermiş. Ne var ki havalandıktan sonra İkarus babasının bu sözünü unutmuş, başarısından dolayı gurura kapılmış ya da hava sarhoşluğuna tutularak yükseldikçe yükselmiş, güneşin ışınlarına aldırılmamış, giderek doğayı yenmek, özgürlüğe kavuşmak sevinciyle Helios’u hor görme suçunu da işlemiş. Güneş tanrı onun

¹ Uludağ Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Resm Bölümü, Bursa/Türkiye, nuriyavuz70@gmail.com,

kanatlarını tutan balmumunu eritmiş, İkarus da tepetaklak denize düşmüş ve boğulmuş (Azra, 2007:153).

Bu efsane, geçmişten günümüze bir anlatı haline gelen ahlak dersi olarak düşünülebilir. Gereksiz cesarete bürünmemek, aç gözlü olmamak, büyüklerin sözünü dinlemek ve hatta hiçbir şeyde aşırıya kaçmamak, gibi anlamlar içeren İkarus, kendinden sonrakiler için hazin sonla biten bir masalın kahramanı olmuştur. Kendisine yüklenen, ders çıkarılması gereken misyonuyla İkarus, resim sanatında da örneklerini görebileceğimiz sanat eserlerinin konusu haline gelmiştir.

2. BULGU ve TARTIŞMALAR

Döneminin popüler teması haline gelen “İkarus’un Düşüşü” Pieter Bruegel’in de dikkat çeken eserlerinden biridir (Görsel 1). Sanatçının 1558 yılında yaptığı eserinde diğer İkarus konulu eserlerden bariz farklılıklar görülmektedir. Esasen Bruegel’in eseri, dönemin özelliklerini de yansıtan bir manzara resmidir. İkarus’un eserin merkezinde yer almayıp dolaylı bir anlatımla sunulması bakımından diğer İkarus örneklerinden ayrıldığı söylenebilir.

Görsel 2. Pieter Bruegel, İkarus’un Düşüşü ile Manzara, 1558, 73x 112 cm, A.Ü.Y.B, Kraliyet Güzel Sanatlar Müzesi, Belçika.

Eserin merkezinde yakın planda bir figür arkası dönük biçimde resmedilmiştir. Figürün sağında ve manzaranın alt kısmında denizin yakınında iki figür daha görülmektedir. Figürlerden birisi koyunlarını otlatan çoban, diğeri ise denize ağ atmış olan balıkçıdır. Deniz ile kara, diyagonal bir şekilde birbirinden ayrılmaktadır. Denizde rüzgâr esmemesine rağmen beyaz yelkenleri şişmiş bir gemi öylece durmaktadır. Aynı zamanda resmin sol tarafında ki kayalıklara doğru bakıldığında denizin içerisinde bir kale (Labyrinthos), dikkat çekmektedir. Dikkatle bakıldığında suyun yüzeyinde bir çift bacak yer almaktadır. Sanatçı, İkarus’un düşüşünü manzaraya öyle duyarlı dâhil etmiştir ki, dramatik bir sahne oluşturmaksızın hem İkarus’u anlatmış, hem de her zaman ki resim anlayışından kopmamıştır. Figürlerin hiç birisi düşüş sahnesini izlememektedir.

Sanki birinin boğulup gitmesine göz yumar gibi ya da meşguliyetlerine o kadar dalmışlar ki birinin ölümünü fark etmemişler gibi. Diğer bir deyişle hayat doğal akışında gidiyormuş gibi resmedilmiştir. Her şey öyle olağandır ki, atın başının üst tarafında ışık yansıyan kısımda görünen ceset bile dikkati üzerinde toplamaz. “Başı ve kapalı gözleri ile zar zor görülebilmektedir. Sanki İkarus’un sessizce düşen vücudu gibi, izleyiciyi hapseder ve resmin pastoral dinginliğini bozar. Bu sahneyle sanatçı, aynı zamanda Flaman atasözüne gönderme yapmaktadır. Bir adam öldü diye pulluklar durmaz” (Blume, 1995: 238).

Esasen Brueghel'in eserinde İkarus'un resim içerisindeki rolünün eseri tamamlayan diğer elemanlardan daha fazla olmadığı görülmektedir. Sanatçı, İkarus'u manzaranın içerisinde öyle kurgulamıştır ki, eserlerinin tipik özelliği olan Flaman gündelik yaşam tarzının daha ön planda işlendiği düşünülebilir.

Brueghel'in çağdaşı Hans Bol, dönemin popüler konusu olan İkarus'u Brueghel'den farklı şekilde tasvir etmiştir (Görsel 2). Sanatçının eserleri çok küçük boyutlarda olmasına rağmen, içeriğindeki anlatım ve kompozisyon zenginliği bakımından dikkat çekmektedir.

Görsel 3. Hans Bol, İkarus'un Düşüşü ile Manzara, 16.yy'ın 2.yarısı, 13,3 x 20,6 cm, kağıt üzerine suluboya, Mayervan den Bergh Müzesi, Anvers, Hollanda.

Hans Bol'un eserinde kompozisyon, yatay dikdörtgen olarak kurgulanmıştır. Ön planda sıcak, arka planda soğuk renk armonisi kullanılarak eserdeki yumuşak renk geçişleri suluboya malzemesinin vermiş olduğu tüm imkânların ustaca kullanıldığının göstergesidir. Kompozisyonun alt kısmında yer alan kara parçasında kalabalık bir figür grubu yer alırken, arka planda ki manzara olabildiğince dingin resmedilmiştir. Derinlik etkisinin açıkça görülebildiği eserde arka plandaki manzara masalsi biçimde tasvir edilmiştir. İkarus'un ise gökyüzünün farklı farklı yerlerinde, sanki aşamalı olarak çekilmiş fotoğraf karelerinin aynı karede birleştirilmesi gibi resmedildiği görülmektedir. Ancak, Bol'un eserinde ki enteresan nokta Brueghel'in eserinden farklı olarak Flaman halkın gündelik yaşamındaki işlerini sürdürürken bu düşüş sahnesine de son derece ilgi göstermesidir. Tüm gözler İkarus'un üzerindedir ve herkes adeta film izlemişçesine olayı izlemektedir.

İkarus'un düşüş sahnesinin bir başka tasviri de Peter Paul Rubens'e aittir. Sanatçının eserinde (Görsel 3), Brueghel'in ve Bol'un tasvirine göre daha dramatik bir sahne ile karşılaşılmaktadır. Brueghel'in ve Bol'un aksine Rubens, İkarus'u kompozisyonun merkezine yerleştirerek adeta konunun altını çizmişçesine İkarus'u vurgulamaktadır. Eserin merkezinde biri İkarus, diğeri ise babası Daidalos olmak üzere iki figür yer almaktadır. Daidalos'un heybetli kanatlarının aksine, İkarus'un eriyen kanatlarıyla resmedilmesi, mitolojiye gönderme yaparak söyleneni yapsaydı, böyle bir sonuçla karşılaşmazdı ifadesini desteklemektedir. Kompozisyonun kare olarak kurgulandığı eserde mekân ögesi olan manzara ve gökyüzü kompozisyonları, yatay olarak eseri iki eşit dikdörtgen parçaya ayırır. Resmin alt bölümünde yer alan dikdörtgende koyu renkler hâkimken, üstte yer alan dikdörtgende gökyüzünün açık renklerle resmedildiği görülmektedir. Kompozisyonun üst bölümünde yer

alan figürlerin boşluk doluluk oranları göz önüne alındığında, kompozisyonda dengeyi sağlamaya hizmet ettikleri ileri sürülebilir.

Barok dönemin genel özelliklerini de yansıtan eserde İkarus'un babası Daidalos daha koyu ve gölgeli resmedilirken, İkarus'un daha aydınlık ve güçlü bir ışıkla tasvir edildiği görülmektedir. Dramatik ışık kullanımı, güçlü hareket algısı eserin bütününde hissedilmektedir. Aynı zamanda İkarus'un düşüş anında ki pozunu, yine Rubens'in bir başka eseri olan Phaeton'un düşüşünü (Görsel 4) anımsatmaktadır. Her iki eserde de mitolojik konu seçilerek, gençliğin verdiği toyluk ve hırslı sonuçları dramatize edilmiştir.

Görsel 3. Peter Paul Rubens, İkarus'un Düşüşü, 1636, Panel üzerine yağlı boya, 27 x 27 cm, Kraliyet Güzel Sanatlar Müzesi, Belçika.

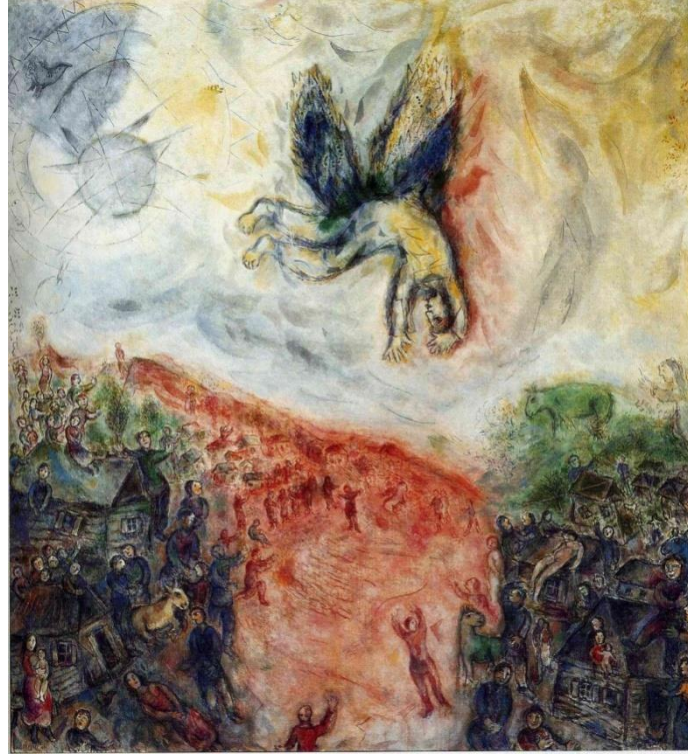
Görsel 4. Peter Paul Rubens, Phaeton'un Düşüşü, 1604-1605, Tuval üzerine yağlı boya, 984 x 138.2 cm, ulusal Galerî, Washington.

Matisse'in "İkarus" isimli eseri (Resim 5) incelendiğinde kozmik bir görüntüyle karşılaşılmaktadır. Sanatçının hastalığı dolayısıyla 70'li yaşlarında tekerlekli sandalyeye mahkûm olduğu zamanlarda resim yapması mümkün olmayınca, bir sanatçı olarak nasıl devam edeceği hususunda denemeler yaparak kendine has bir stil oluşturmuştur. Renkli kâğıtları keserek üst üste yapıştırarak kendini ifade ettiği bu yeni tekniğiyle oluşturduğu eserlerinden birisi de 'İkarus' adlı eseridir. Eserde sarı, kırmızı mavi ve siyah olmak üzere 4 renk görülmektedir. Her biri derin anlamlar içeren bu renkler sanatçının eserinde, mitolojik İkarus ögesini sembolize etmektedir.

Görsel 4. Henri Matisse, İkarus, Jazz resimli kitabından 8. Plaka, 1947, Pochoir baskı, 41,9 x 64 cm, Metropolitan Müzesi, New York

Dikey dikdörtgen olarak kurgulanmış eserde, mavi zeminin gökyüzünü, sarı kâğıtlardan yıldızlar gibi kesilmiş parçaların güneşi ve ışınlarını, kırmızı rengin İkarus'un genç ve heyecanlı kalbinin tutkusunu ve kendini gerçekleştirmeye karşı hissettiği coşkunu, figürün tamamını kaplayan siyah rengin ise İkarus'un aciz ve kara talihini simgelediği düşünülmektedir. Eserin merkezinde yer alan İkarus, boşlukta düşer pozisyonda resmedilmiştir. Bu düşüş karşısındaki çaresizliği, kötü sonuçla neticeleneceğinden diğer bir deyişle kaçınılmaz ölümü getireceğinden figür tamamen siyah renkle ifade edilmiştir. Ancak bu çaresizlik içerisindeki beden, heyecanlı coşkulu kalbinin canlılığı ise, kırmızı renkle betimlenmiştir. Ölüm anında, o da siyah bedenin içerisinde kırmızılığını yitirip karanlığa karışacaktır. Bu ifade biçimiyle Matisse'in İkarus eseri, o zamana dek yapılmış diğer İkarus örneklerinden daha yalın ve simgesel anlamlar taşımaktadır.

Görsel 6. Marc Chagall, İkarus'un Düşüşü, 1975, Georges Pompidou Merkezi, Paris, Fransa.

Marc Chagall'ın düşen melekler ile ilgili çok sayıda eseri bulunmaktadır. Bu eserlerden birisi de 1975 yılında yapmış olduğu İkarus'un Düşüşü isimli eseridir. Diğer İkarus. Örnekleriyle karşılaştırıldığında eserin, çocuksu bir dille ifade edildiği, kompozisyonu ve renkleriyle düşsel öğeler barındırdığı görülmektedir. Chagall'ın eserlerinin hemen hepsinde bu çocuksu duyarlılığın etkileri hissedilmektedir.

Sanatçının "İkarus'un Düşüşü" isimli eseri kare formata yakın düzenlenmiş bir kurgudan oluşmaktadır. Kompozisyonun merkezinde düşen İkarus figürü yer alır. Gökyüzü ve figürlerin bulunduğu alan kare kompozisyonu yatay olarak iki dikdörtgen parçaya ayırmaktadır. Kompozisyonda İkarus ögesinin eriyen kanatlarıyla, masalsi denilebilecek bir çizimle resmedildiği, izleyici konumundaki figürlerin de bu mitolojik hikâyeyi tamamlayacak şekilde düşsel olarak tasvir edildiği görülebilir. Kalabalık figür grubunun ardında, sanki masal kitaplarında gördüğümüz çizimler gibi bir çocuk ve koyun yer almaktadır. Figürler, düşen İkarus'u heyecanla izler biçimde tasvir edilmiştir.

Kompozisyonda ki canlı renkler, konu ve betimleme tarzı açısından Chagall'ın eserinde düş ile gerçek arasında sınırın olmadığı ileri sürülebilir.

20.yy'a gelindiğinde, Anselm Kiefer'in eserlerin de edebiyattan, felsefeden, tarihten, simyadan ve mitolojiden ilham aldığı görülmektedir. Bununla beraber mitlerin Kiefer'in çalışmalarındaki istikrarlı varlığı, onun sanatsal kariyerini analiz edebilecekleri kapsamlı bir araç haline getirmektedir (Roth, 2012:4). Ancak Kiefer'in çalışmalarındaki anlam zenginliğinin kavranabilmesi için eserlerinin oluşturulduğu dönemin ve şartlarında göz önünde tutulması gerekir. Zira Anselm Kiefer II. Dünya savaşının sonlarında doğup, çocukluğu ve gençliğini de soğuk savaş döneminin yaşandığı bir ortamda geçirmiştir. Hodge'a göre; "İkinci Dünya savaşı sonrasında yoğun biçimde etkilenen Anselm Kiefer çalışmalarında duygulandırıcı sanat biçimlerinin, özellikle sembolizm ve ekspresyonizm'in

tinselci teorilerin ve antik mitlerin yanı sıra İncil, doğaüstü, Kabala, soykırım ve astronominin de olduğu geniş bir gelenekler çeşitliliğinden yararlanır” (Hodge, 2016:161).

Kiefer’in, Alman Dışavurumcuları arasında yer aldığı bilinmektedir. “İkinci Dünya savaşından beri Alman sanatında Alman kimliğine dair her türlü göstergenin reddine karşı özellikle tartışmalı olan çeşitli imgeleri, simgeleri ve çağrışımları harmanlayan Alman Yeni Dışavurumcuları, bir anlamda Joseph Beuys’un açtığı yolda, ama daha geleneksel bir mecra olan resim aracılığıyla, kendi geçmişleriyle hesaplaştıklarını düşündüren imgeler yaratmışlardır.

... Örneğin, 1970-72 yıllarında Joseph Beuys’un öğrencisi olan Anselm Kiefer’in resimlerinde Almanya’nın yakın tarihine yönelik imgelerin yanı sıra uzak geçmişe yönelik mitolojik simgelere de yer verilmiş; saman, kül, kan gibi malzemelerin kullanımıyla savaş, yıkım, soykırım gibi olgulara işaret edilmiştir. Büyük boyutlu anıtsal resimlerde Almanlığı ve Alman geçmişini anıtsallaştırdığı için, kimi kesimlerce eleştiriye de uğrayan Kiefer’in resimlerinin koyu, karanlık atmosferi özünde Almanya’ya yakınlık görsel bir ağıt niteliğindedir” (Antmen, 2010: 266).

Kiefer’in bazı eserlerinde, Alman tarihiyle yüzleşme ve hesaplaşmanın mitler üzerinden kurgulandığı görülebilir. “Mart’ta Brandenburg Topraklarında İkarus” isimli eseri de sanatçının bu bağlamda ürettiği eserlerinden birisidir. Eser, yatay dikdörtgen bir kompozisyondan oluşmaktadır. Brandenburg topraklarının resmedildiği eserin merkezinde palete iliştilmiş büyük kanatlar yer almaktadır. Sanatçının koyu renkler kullanarak, kalın katmanlar halinde sürdüğü malzemeyle, savaşın yaşanmış olduğu Brandenburg topraklarını ifade ettiği bilinmektedir. Kalın boya, balçık karışımı katmanları, harabe izlenimi vermektedir. Savaşın kalıntılarının, yaşanan acının hissedilebildiği resimde, palete iliştilen İkarus’un kanatları, ölümün karanlığına gönderme yapmaktadır. Isabel Roth’a göre Kiefer “Eserinde, bir sanatçı olarak kendi sınırlarına ve savaş sonrası ulusal kimliğe yorum yapabilmek için eski mitolojiyi kullanmaktadır” (Roth: 2012: 32).

Aynı zamanda Kiefer’in İkarus’un mitolojik efsanesini kendini gerçekleştirme arzusuyla sonsuzluğu hedeflediği düşüncesinden yola çıkarak yorumladığı da ileri sürülebilir. Rosenthal’in sözleri de bu savı destekler nitelik taşır. “Kiefer de sanatın sonsuzluk için bir çaba olduğunu gösterir; Uçuş böyle bir girişimin doğal metaforudur ve İkarus, sanatçının mükemmel bir alternatifidir” (Rosenthal, 1987: 80). Bu noktadan hareketle Kiefer’in İkarus yorumunun sanatçıyla özdeşleştiği ve kendisini gerçekleştirmek isteyen sanatçıyı simgelediği ileri sürülebilir. Öte yandan sanatçının eserinde, sanatın bu harabeye dönmüş toprakları iyileştirme gücünün olup olmadığının sorgulanması da yapılmaktadır. Sanatın Almanya topraklarını ve Alman ulusal kimliğini daha iyi bir düzeye çıkarıp çıkaramayacağını sorgulanması ve bu sorgulamayla yüzleşen sanatçının estetik duyarlılığının eserine İkarus imgesi üzerinden yansıtıldığı görülebilir.

Görsel 5. Anselm Kiefer, Mart'ta Brandenburg Topraklarında İkarus, 1981, Tuval üzerine, yağ, emülsiyon, gomalak, kum ve fotoğraf, 290x360 c

Vincent Van Gogh kardeşi Theo'ya yazdığı mektuplarından birinde babasıyla yazıştığı bir mektuptan bahsetmektedir. “Babam bir keresinde bana; ‘İkarus’un hikâyesini unutma! Güneşe doğru uçmak isterken, çok yükseldi ve kanatlarını kaybedip deniğe düştü’ diye yazmıştı” (Rosenthal; 1987: 17). Van Gogh’un babası da sanatçıyı İkarus’a benzeterek mitolojik bir gönderme yapmaktadır.

3. SONUÇ

İkarus mitinin birbirlerine pek de benzemeyen pek çok sanatçıya konu olduğu görülmektedir. Kendi biçimleme anlayışları çerçevesinde, İkarus’u kendilerince betimleyen bu sanatçıları elinde, İkarus’un tekrar ve tekrar betimlendiği görülmektedir. Bu mitin gerek sanat tarihi ve gerekse sanat izleyicilerinin, İkarus mitine karşı bir farkındalık yaratacak bu eserler bir yandan da onların imgelem dünyalarında benzersiz bir imajlar olarak belleklerine kazınacaktır.

KAYNAKÇA

Alfred H. Barr, (1935). Vincent Van Gogh. Çev: Özge Korkmaz, The Museum of Modern Art; Unknown edition

Antmen, A. (2010). “20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar”, Sel Yayıncılık, İstanbul, s. 266.

Azra, E. (2007). “Mitoloji Sözlüğü”, İstanbul: Remzi Kitabevi,

Barry, B., P. (2012). “Klasik Mitoloji”, Çev: Sinan Okan Çavuş, İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

Blume A. (1995). “The Delegated Intellect”, edited: Donald E Morse, çev: Özge Korkmaz Peter Lang Inc., International Academic Publishers.

Blume, A. (1995), “The Delegated İntellect”, edited: Donald E Morse, çev: Özge Korkmaz Peter Lang.

Hodge, S. (2016). “Beş Yaşındaki Çocuk Bunu Neden Yapamaz”, çev: Firdevs Candil Çulcu, Gökçe Metin. İstanbul: Hayalperest Yayınevi,

Mamaroneck-Larchmont PTA Council , (2019), Henri Matisse: The 6 C’s Of Cut-Outs: Color, Cut, Compose, Collaborate, Consider, Create!, <https://mamkschoolspta.org/chatsworth/wp/wp-content/uploads/2014/10/Matisse-Text-for-Presentation.pdf>

Rosenthal, M. (1987). “Anselm Kiefer”, Çev: Özge Korkmaz, Chicago Sanat Enstitüsü, Filadelfiya,

Roth, L. I. (2012), “From the Attic to the Cosmos: Myth in the Art of Anselm Kiefer 1973-2007”, Scripps Senior Theses.